

Федорець В.М., к.м.н., старший викладач кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук
 КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”
Клочко О.В., д.п.н., професор, професор кафедри математики та інформатики
 Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Браніцька Т.Р., д.п.н., професор, завідувач кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук
 КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПТУ “ТЕЛЛУС-АНТРОПНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ” ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗДОРОВ’ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: МЕТОДОЛОГІЧНО-ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

В дослідженні розкриваються методологічно-світоглядні аспекти використання сформованого концепту «Теллус-антропної конвергенції» для екологізації здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та культурно-освітнього простору. Цей концепт розроблений на основі екологічно-ціннісного осмислення концепції сталого розвитку та українських і елліністичних екофільних традицій. При формуванні концепту були застосовані рецепція давньогрецької культурно-освітньої системи пайдеї та ідеї – гармонії, “Турботи про Землю” А. Гора, екзистенційної педагогіки О. Больнова та В. Сухомлинського, діалогічної педагогіки М. Бубера та інші доктрини. Дана концепція є формалізованою екологічно орієнтованою культурно-освітньою стратегією, яка притаманна багатьом традиційним екофільним культурами тому її застосування реалізується перш за все в форматі актуалізації ціннісно-сміслових контекстів та стереотипів культури включаючи професійну. Даний концепт перш за все актуалізується для формування екологічної складової антропокультурного компоненту здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури.

Ключові слова: здоров’язбережувальна компетентність, вчитель фізичної культури, післядипломна освіта, екологізація, методологія, концепція сталого розвитку, теллур, екологічна антропологія, екологічна культура

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В даній педагогічній системі удосконалення здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти включає актуалізацію екологічного аспекту [16].

Екологічна складова первинно розглядається як потенціальна можливість прояву і розкриття “екофільного виміру” свідомості людини [3] і її природи, що відповідно включає актуалізацію екофільних цінностей і ціннісно-сміслових контекстів культури і професійної культури. Екофільні складові свідомості педагога ми інтерпретуємо в форматах психологічного і духовного здоров’я [16] та як “професійно-компетентнісний” інструментарій реалізації цілей сталого розвитку.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Освітні питання методологічно-ціннісного і технологічно орієнтованого розгляду стратегій екологізації, і реалізації цілей сталого розвитку в форматі культурних, соціальних та освітніх феноменів відображена в науковій літературі. Значимими для осмислення даного концепту «Теллус-антропної конвергенції» є дослідження сформовані на основі ідей гармонії, гармонізації, балансу. Серед досліджень в яких наявним є вказані аспекти можна виділити роботи: Б. Чан, Г. Чой, А. Лі (Chan B., Chou G., Lee A., 2009) [10], які присвячені розгляду феномену гармонії як основи освіти, що реалізує цілі сталого розвитку; Х.У. Цзянь (Jian X. U., 2008) [13] спрямовані на аналіз впливу культурної гармонії на соціальну сферу та ефективну взаємодію між культурною екологією і культурною гармонією; К. Хіваки (Hiwaki K. A, 2017) [12] говорить про необхідність зміни парадигм «вибуху» яка характерна для експансивного індустріального суспільства на «парадигму балансу» (гармонії); А. Ді Фабіо А., А. Цуда (Di Fabio A., Tsuda A., 2018) [11] розкривають ідеї психології гармонії і шляхи гармонізації як інноваційні і перспективні, вказуючи на гармонізацію в «трьох основних точках: з самим собою, з іншими, з природою» [11].

Значимими є дослідження в яких розкривається роль і потенціал можливостей вчителів фізичної культури і фахівців в області спорту в аспекті реалізації цілей сталого розвитку та сприянню індокринізації ідей екологізації культурно-освітнього простору і культури загалом. В екологічно орієнтованих освітніх дослідженнях: Х. А. Лоусон (Lawson H. A., 2005) [14] обговорює проблему участі вчителів фізичної культури та фахівців в області спорту в реалізації цілей сталого розвитку включаючи збереження здоров’я, протидію бідності тощо; Т. Лінч (Lynch T., 2016) [15] аналізує питання реалізації цілей сталого розвитку, а саме забезпечення зміцнення здоров’я і благополуччя шляхом партнерства і активного застосування фізичної культури.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В науковій екологічній та педагогічній літературі проблема антропокультурно орієнтованого формування екофільних цінностей і смислів та відповідних установок, що розглядаються як значимі складові екологічної свідомості, як інтеріоризовані чинники психологічного здоров’я та як необхідні і системоорганізуючі аспекти удосконалення здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури [16] в умовах післядипломної освіти висвітлена недостатньо. Зазначені аспекти проблеми разом із необхідністю реалізації цілей сталого розвитку зокрема, що рекомендується до впровадження Указом Президента України

від “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” (від 30 вересня 2019 року № 722/201) [9], визначають дане дослідження як актуальне.

Цілі стамті. Метою дослідження є методологічно орієнтована репрезентація розробленого концепту «Теллус-антропної ковергенції», що представляє собою антропокультурно спрямовану методологічну стратегію удосконалення здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та розвитку екологічної свідомості, екофільних цінностей, смислів і відповідних професійних установок.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Визначальним аспектом наших методологічних розробок є вказана вище антропокультурна інтерпретація екофільних аспектів свідомості педагога в форматі психологічного і духовного здоров’я та як інтелектуально-ціннісної і професійно культурної складової (“інструментарію”) реалізації цілей сталого розвитку. Вказані визначальні методологічні рефлексії формується на основі гуманістичних уявлень про людину як істоту яка первинно і сутнісно є гармонійною як з сама з собою так і з оточуючим її домом, з світом, з Землею, з Космосом. Дана ідея є по суті подальшою розробкою елліністичних традицій розуміння гармонії (дав. грец. Ἀρμονία) [9] і Нусу (дав. грец. Νοῦς – розум) [9] як сутностей, які є структуруючими буття і світ та відповідно визначають і забезпечують існування як людини так і Космосу. З методологічно-світоглядних позицій важливим є те, що на основі ідей гармонії і гармонізації сформована концепція сталого розвитку, яка в своїй філософсько-ціннісній сутності в значній мірі є співвідносною і близькою до елліністичних уявлень про Космос (дав. грецьо κόσμος – світ, порядок, гармонійно організований світ), який організований як гармонійний і гармонізований Світ [9].

Саме гармонія забезпечує йому сталість. Тому можна говорити про історичну спадкоємність елліністичних ідей гармонійного Космосу, а також про важливість для екологічної свідомості співвідносного сформованого ще в давньому світі розуміння людини – як мікрокосму. Вказані ідеї гармонії і гармонійного існування взаємозв’язку і взаємного переходу макро- і мікрокосмосу (в розумінні людини як особливого світу і буття), які в своїй сутності є онтологічними (буттєвими), знайшли своє відображення в різних як давніх так і сучасних філософських, релігійних, окультно-магічних та наукових методологіях і уявленнях.

Наступним визначальним аспектом нашої методології є ідея рецепції екофільних традицій української, елліністичної та інших культур. Екологічний аспект збереження здоров’я актуалізується нами в змістовно-сміслових рамках антропокультурного компоненту здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури. В основі розкриття екологічного аспекту як прояву культури і як репрезентації природи людини (дав.-грец. φύσις του ἀνθρώπου) [4] лежать ідеї антропологізації (К. Ушинський, В. Кремень), екзистенційної педагогіки (О. Больнов, В. Сухомлинський), педагогіки добра (І. Зязюн) та ціннісне осмислення цілей сталого розвитку і самої освіти як культурного феномену. Традиційно в освіті акцент робиться на формуванні цінностей, мотивацій як до збереження здоров’я так і оточуючого середовища. Ми реалізуючи ідею екологізації здоров’язбережувальної компетентності як і культурно-освітнього простору загалом звертаємося перш за все до розкриття ціннісно-сміслового потенціалу культури, яка містить екофільні і здоров’язбережувальні цінності, смисли, установки та інтенції в своїх контекстах і культурних стереотипах.

Ми репрезентуємо концепт “Теллус-антропної ковергенції” спрямований на екологізацію здоров’язбережувальної компетентності та культурно-освітнього простору [16]. Концепт відображає методологічну і культурно-освітню стратегію метою якою є ціннісне осмислення та наступна індокринізація особливої цінності зв’язку і взаємодії між людиною і Землею як з живою і духовною сутністю, як з Живим Світом і Домом. Вказана взаємодія є перш за все духовною і може мати співвідносні як проявлені так і контекстуальні (фонові) психологічні, соціальні, освітні, культурні ефекти. Теллус-антропна ковергенція за своєю сутністю є узагальнене і трансформоване в сучасну світську свідомість уявлення традиційних екофільних культур про духовні, вітальні, екзистенційні, діалогічні і глибинні зв’язки між людиною та Землею.

В традиційних культурах в основі, яких лежить ідея сакральних цінностей (в різних її форматах) такий зв’язок був представлений у форматі різних вірувань, які включали Землю, земні стихії, ландшафти, об’єкти (джерела, гори, “священні гаї” тощо) в «перелік» духовних і етично-духовних явищ. Такий зв’язок між людиною і Землею пронизував також і світську та професійну свідомість. Згадаймо неписані правила притаманні всім культурам включаючи українську, які тотально обмежували як розробку так і вплив ідей руйнування середовища заради наживи чи інших цілей. Це автентичн визначена культурою і природою людини повага до поля, Землі, лісу, джерела. Все це “було” в культурах включаючи українську, з цим народжувались, з цим жили і цим керувалися. Зрозуміло не все було ідеально і відповідно були і є екофобні культури і цивілізації. Але у всіх народів навіть кочових існує архетипічно визначена ідея дому як комфортного, структурованого безпечного “мікрокосмосу”, як “райського саду”, “острову щастя”, де існування людини і середовища є гармонізованим.

Концепт “Теллус-антропної ковергенції” розроблений шляхом методологічно-ціннісного осмислення значимості для реалізації цілей сталого розвитку актуалізації архетипів Землі (Теллус, Гея), Гармонії, Дружби, Любові, Серця, Турботи, Часу, Простору, Дому. Уточнюючи згадаємо, що за концепцією К. Юнга можна виділити архетипічний рівень як індивідуальної так і колективної свідомості, який «заповнений» певними “поведінково-ментально-образними” стереотипними, що відіграють роль матриць сприйняття, мислення і поведінки. Якщо людину заповнив архетип гармонії то для неї складно буде руйнувати зовнішнє середовище і людські стосунки. При одержимості архетипом Воїна чи Одіна (Вотана) людина чи ціла група з радістю не задумуючись буде руйнувати все підряд включаючи середовище за власним бажанням чи керуючись економічною доцільністю або за настановами та “інструкціями” вождя. Оглядаючи екофобні та співвідносні дегуманізуючі, дезонтологізуючі і спрощуючі уявлення про світ та устремління індустріальної епохи з її одержимістю технікою і економцентризмом та бажанням тотальної зміни як

природи так і природи людини (дав.-грец. φύσις του ἀνθρώπου), можна висловити думку про домінування в ній саме архетипу Воїна який “маніакально” бореться не тільки з ворогами але й з природою включаючи і свою власну (дав.-грец. φύσις του ἀνθρώπου) і основу свого життя – Землю. “Важливим” дегуманізуючим і екофобним “здобутком” індустріальної епохи є методологічно-світоглядна установка яка визначає стосунки в системі “Людина – Земля”, як суб’єктно-об’єктні, а саму Землю як «мертву» бездушну природу, як середовище. Ми формуємо концепт “Теллус-антропоної конвергенції” згадуємо давньоримські традиції поваги до Землі. В цих традиціях Земля вважалася божеством – Теллус, Теллура (лат. *Tellus – давньоримське божество Мати-Земля*).

Наш концепт “Теллус-антропоної конвергенції” спрямований на відновлення суб’єкт-суб’єктних стосунків між людиною і Землею та формуванню уявлень про планету і її ландшафти як про живий і діалогічний феномен. Для цього ми використовуємо концепції “Геї” Дж. Лаврока [6], ноосфери В. Вернадського [4] і П. Тейяр де Шардена [5], а також еліністичні уявлення про Землю і про Космос як гармонійні і живі істоти. Важливим є рецепція екофілних і гуманістичних ідей наявних в давньогрецькій культурно-освітній системі пайдеї (дав.-грец. παιδεία) [4; 5; 8].

Актуальними в даному аспекті є українські екофілні традиції шанобливого і сакрального ставлення до землі, як до земельки, як до “дитини”.

При розробці концепту “Теллус-антропоної конвергенції” був актуалізований гносеологічний, морально-етичний, ціннісно-смиловий і герменевтичний потенціал ідеї “Турботи про Землю” А. Гора, турботи про себе (еліністична традиція розкрита в сучасності М. Фуко), коеволуційне осмислення взаємодії людини і Землі М. Мойсеєва [6], концепції “Наповненого світу” К. Боулдінга ціннісно репрезентованої в доповіді *von Weizsaecker, E., Wijkmán, A. Come «On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet – A Report tu the Club of Rome.»* Римському клубу, ноосфери В.Вернадського [2] і Тейяр де Шардена [7], а також глобальні і антропологічно орієнтовані стратегії А. Печчеї, щодо збереження Землі шляхом формування людських якостей, ідея «Іншого» Е. Левінаса, феноменологічна (діалогічна) філософія [1] і педагогіка М. Бубера, ідея антропологізації (активне застосування в підготовці вчителя і його професійній діяльності знань про людину) К. Ушинського, екзистенційна педагогіка О. Больнова і В. Сухомлинського, кордоцентризму, екофілні гармонізуючі концепції давньогрецької культурно освітньої традиції пайдеї (дав.-грец. Παιδεία) в її сучасній інтерпретації М. Фуко – “Педагогіки-Пайдеї”. Системо-організуючими є концепція сталого розвитку та еліністична ідея гармонії (дав. грец. Ἀρμονία) [9].

Системним і визначальним смислом концепту “Теллус-антропоної конвергенції” є осмислення Землі і її ландшафтів, стихій, рослинного і тваринного світу як одних з центральних життєвих цінностей, які визначають смисли і стратегії гармонійного існування людини і планети. Планета Земля розглядається в системі “суб’єкт-суб’єктної” взаємодії та як жива істота, що має свою індивідуальність і Душу. Такі екофілні духовно-культурні та екзистенційні уявлення, ставлення і ціннісні спрямування є антогонісичними до сформованих в індустріальну епоху “класичних” розумінь Землі як невичерпного ресурсу і “мертвого” середовища чи об’єкта.

Розвиток гармонійного, поміркованого, доброго суб’єкт-суб’єктного, делікатного, бережливого, розумного, діалогічного, естетичного ставлення до Землі є актуальною складовою удосконалення здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури [16] в умовах післядипломної освіти. Вказані “теллус” орієнтовані устремління та ставлення формуються шляхом застосування концепту “Теллус-антропоної конвергенції” в процесі підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури в умовах безперервної освіти.

Висновки і перспективи подальшої роботи над даною проблематикою.

1. Методологічно-ціннісний концепт “Теллус-антропоної конвергенції” сформований з метою екологізації здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури, освітнього процесу та культурно-освітнього простору в цілому. Дана концепція розроблена на основі екологічно-ціннісного осмислення, операціоналізації (практико-технологічна адаптація та застосування теоретичних концептів), інтерпретації та інтеграції концепції сталого розвитку та її цілей, українських та еліністичних екофілних традицій, давньогрецької культурно-освітньої системи пайдеї в її сучасній інтерпретації “Педагогіки-Пайдеї” (за М. Фуко), а також ідей гармонії (давньогрецький концепт), “Турботи про Землю” А. Гора, турботи про себе М. Фуко, архетипічної психології К. Юнга, екзистенційної педагогіки О. Больнова та В. Сухомлинського, діалогічної педагогіки М. Бубера та інших доктрин.

2. Концепт “Теллус-антропоної конвергенції” спрямований також на відновлення і актуалізацію в культурно-освітньому просторі в сучасних умовах характерних для значної частини традиційних культур духовних, екзистенційних та екоцентричних розумінь Землі як живої істоти з якою може бути налагоджений постійний життєтворчий діалог, а також відповідно сформоване бережливе, етичне і естетичне ставлення до її “обличчя” – автентичних (як і антропогенних) ландшафтів та рослинного і тваринного царств.

3. Концепт “Теллус-антропоної конвергенції” застосовується для удосконалення здоров’язбережувальної компетентності вчителів фізичної культури в умовах післядипломної освіти. Вказаний концепт є формалізованою екофільною стратегією, яка притаманна багатьом традиційним культурами тому його застосування реалізується перш за все в форматі актуалізації “Теллус орієнтованих” ціннісно-смилових контекстів культури включаючи професійну. Даний концепт перш за все актуалізується для формування екологічної складової антропокультурного компоненту здоров’язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури.

Перспективи подальшої роботи над даною проблематикою. Надалі плануємо висвітлити наявні теоретичні та практичні напрацювання та провести статистично значиме дослідження застосування концепту “Теллус-антропоної конвергенції” з метою екологізації та реалізації цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Бубер М. Я и Ты: [пер. с нем.]. Квинтэссенция: филос. альм. / под ред. В. И. Мудрагея. Москва: Политиздат, 1992. С. 294–370.

2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. М. : Наука, 1989 261 с.
3. Зубков С. А. Проблема совершенствования экофильного человека Манускрипт Тамбов: Грамота, 2019. Том 12. Выпуск 6. С. 140-144.
4. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека. Т. 2. / пер. с нем. М. Н. Ботвинника. Москва : Греко-латин. кабинет Ю. А. Шичалина, 1997. 336 с.
5. Ібрагімов М.М. Грецька Пайдея у сучасній фізкультурно-спортивній експлікації (до проблеми становлення «спортософії»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 1. С. 9–17.
6. Моисеев Н.Н. Универсум. Информация. Общество. М.: Устойчивый мир, 2001. 198 с.
7. Тейяр де Шарден П. Феномен человека: Сб. очерков и эссе: Пер. с фр. Сост. и предисл. В.Ю. Кузнецов. М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. 553 с.
8. Федорець В. М. Антропологічно-ціннісна рефлексія пайдеї як культурно співвідносний шлях удосконалення здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури. *Вісник післядипломної освіти. Випуск 8 (37), "Серія "Педагогічні науки"*, Київ. 2019. С. 153-210;
9. Chan B., Choy G., Lee A. Harmony as the basis for education for sustainable development: A case example of Yew Chung International Schools //International Journal of Early Childhood. 2009. Т. 41. №. 2. С. 35-48.
10. Di Fabio A., Tsuda A. The psychology of harmony and harmonization: Advancing the perspectives for the psychology of sustainability and sustainable development. *Sustainability*. 2018. Т. 10. №. 12. С. 4726.
11. Hiwaki K. A Balance Paradigm for Post-Plutocracy: Toward Sustainable Development with Integral Harmony. *Systems*. 2017. Т. 5. №. 1. С. 16.
12. Jian X. U. About the Logic Interaction between the Building of Cultural Ecology and Cultural Harmony. *Journal of The Party School of Shengli Oilfield*. 2008. С. 6.
13. Lawson H. A. Empowering people, facilitating community development, and contributing to sustainable development: The social work of sport, exercise, and physical education programs. *Sport, education and society*. 2005. Т. 10. №. 1. С. 135-160.
14. Lynch T. United Nations Sustainable Development Goals: Promoting health and well-being through physical education partnerships. *Cogent Education*. 2016. Т. 3. №. 1. С. 1188469.
15. Yevtuch, M., Fedorets, V., Klochko, O., Kravets, N., & Branitska, T. (2021, May). Ecological and Axiological Reflection of the Concept of Sustainable Development as a Basis for the Health-Preserving Competence of a Physical Education Teacher. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 104, p. 02008). EDP Sciences.

УДК 378.016:502/504

Баюрко Н.В., к. пед. н., доцент кафедри біології
Голунова Л. А., к.б.н., доцент кафедри біології
 Вінницький державний педагогічний університет
 імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У статті обґрунтовується актуальність формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології на засадах освіти для сталого розвитку. Розкрито сутність понять «навчально-дослідницька» і «науково-дослідницька» компетентність студентів. Визначено поетапну модель, методдику, інноваційні професійно-орієнтовані технології розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів.

Ключові слова: дослідницька компетентність, вчитель біології, інноваційні методи навчання.

На початку XXI століття важливим стратегічним завданням всієї світової спільноти є забезпечення стабільного та ефективного суспільного розвитку на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь. Вирішення цих завдань стало можливим із упровадженням у зміст соціальної та освітньої політики стратегії сталого розвитку.

У сучасному інформаційно-технологічному суспільстві зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх вчителів загалом і біології зокрема. Наразі конкурентноспроможними є фахівці високого рівня з творчими здібностями, здатні здійснювати наукові дослідження, сприяти розвитку вітчизняної освіти і науки.

Особливістю освіти для сталого розвитку є те, що вона дає можливість забезпечувати моделювання соціальних процесів та суттєво доповнює і розширює рамки екологічної освіти. Важлива роль належить практичній реалізації моделей сталого розвитку, формуванню відповідних норм поведінки та стилів життя, активної громадської позиції щодо реалізації зазначених ідей у повсякденному досвіді студентства та дорослих [6, 7]. Міцним фундаментом для здійснення таких завдань є сформованість дослідницької компетентності майбутніх педагогів.

Проблемі формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології у процесі фахової підготовки присвячено низку досліджень: Головань М. С. [3], Горшковой Л. М., Коваль Л. В. [4], Грубінко В. В., Романишиної Л. М. [5], Пташенчук О. О. [8], Солоної Ю. О. [9] та ін. У роботах представлені зміст, структура дослідницької компетентності студентів педагогічних університетів, засоби та організаційно-педагогічні умови її формування. На думку науковців, дослідницьку компетентність майбутніх учителів біології слід розглядати як якісну інтегративну характеристику, в якій відображено спеціальні знання, вміння і навички, мотиваційно-особистісні якості, досвід дослідницької діяльності в біологічній та педагогічній галузях, що проявляється в готовності і здатності здійснювати власну дослідницьку діяльність у професійній роботі [8].